

Зборник Ј(Н)А и изазови војног професионализма 1945–1992.

ДРАГОЦЕНА ИНСТИТУЦИОНАЛНА ЛЕКЦИЈА

Анализа објављених радова у тематском зборнику „Ј(Н)А и изазови војног професионализма 1945–1992“ показује да је процес изградње професионалне војске у Југославији био сложен, противречан и често спутан спољашњим политичким, идеолошким или кадровским факторима. Ипак, упркос бројним системским слабостима, развојни процеси који су се одвијали у доменима војног школства, правне регулативе, научноистраживачке делатности и мобилизационог система оставили су значајно и корисно наслеђе. Критичко преиспитивање тог искуства може да буду основа за изналажење најбољих решења у савременом контексту.

Пише Мира ШВЕДИЋ
Фото: Маријана Јанковић

Професионализам представља један од кључних стубова на којима почивају све савремене и ефикасне оружане снаге. Поштовање основних начела војног професионализма као што су стручна и специјализована обука, меритократија, институционализовано образовање, јасна хијерархија, функционални штабни системи, колегијалност, етичке норме и признавање граница професионалне надлежности, директно одражава ниво унутрашње изграђености и спремности војне организације.

Могу ли се у тој области на основу претходних искустава извући неке поуке за будућност, запитали су се у Институту за стратегијска истраживања и током прошле године урадили тематски зборник радова „Ј(Н)А и изазови војног професионализма 1945–1992“. У њему су анализирани примена и одржавање

основних принципа професионализма у ЈНА, војној формацији која је настала из Народноослободилачког рата и револуције, а постојала и деловала од 1945. до 1992. године. Треба истаћи да је тај зборник настао као резултат пројекта „Развој професионалне војне организације у Србији 1804–1990: искуства и поуке”. Носилац тог пројекта је Одељење за војну историју.

У поменутом тематском зборнику објављени су резултати истраживања десет еминентних научних радника из ремираних научних и образовних институција у Републици Србији. Уредник тог зборника је др Татјана Милошевић, научни сарадник у Одељењу за војну историју поменутог института.

Циљ зборника био је да осветли комплексност процеса изградње професионалне армије у условима специфичног идеолошког, геополитичког и безбедносног амбијента СФРЈ, али и да прикаже напоре који су улагани у правцу модернизације и професионализације ЈНА, као и бројна ограничења са којима се тај процес суочавао.

ТРИ ТЕМАТСКЕ ЦЕЛИНЕ

Радови у зборнику подељени су у три тематске целине: Кадрови у ЈА/ЈНА, Развој војног школства у ЈА/ЈНА и Нормативна компонента у ЈА/ЈНА. Прва тематска целина обухвата радове који се баве анализом процеса формирања, едукације и селекције официрског кадра у периоду након завршетка Другог светског рата. Посебна пажња посвећена је феномену политичке подобности као доминантном критеријуму у избору и усмеравању кадра, што је у бројним случајевима долазило у сукоб са стандардима војног професионализма. У том контексту указује се на улогу Персоналне управе, која је често заобилазила установљене стручне и институционалне критеријуме, практикујући упућивање официра на највише нивое усавршавања без положених пријемних испита, адекватног стажа или релевантног искуства на командним дужностима. Последица таквог приступа нарочито се осећала у време распада СФРЈ, с обзиром на то да је део вишег официрског кадра био кадровски и стручно недовољно припремљен да адекватно

ЦИЉ ЗБОРНИКА

Циљ зборника, нове публикације Института за стратегијска истраживања, јесте да осветли комплексност процеса изградње професионалне армије у условима специфичног идеолошког, геополитичког и безбедносног амбијента СФРЈ, али и да прикаже напоре који су улагани у правцу модернизације и професионализације ЈНА, као и бројна ограничења са којима се тај процес суочавао.

одговори на актуелне безбедносне изазове, стављајући у први план одбрану идеолошких принципа, а не интереса државе.

Друга тематска целина посвећена је развоју војног школства, посебно у контексту послератне обнове.

– Истраживања су показала да је непосредно након рата више од 80 одсто старешинског кадра било без средњег образовања и да је тек мали број имао формално војно образовање. У питању је био револуционарни кадар, углавном састављен од бораца НОР-а, који су војничке вештине стицали на кратким курсевима. Посебно смо анализирали утицај совјетских модела на прве облике војне наставе и школства у ЈНА. Совјетски образац је у великој мери усвојен одмах по окончању рата, али је напуштен већ након доношења Резолуције Информбироа 1948. године. У новонасталој геополитичкој реалности, у којој се СФРЈ оријентисала ка самоуправљању и несврстаности, изграђен је нови концепт народне одбране. Он је постао темељ југословенске војне доктрине током наредних деценија и подстакао је развој националних капацитета за војно школовање – истакла је др Татјана Милошевић.

Период од краја педесетих до средине седамдесетих година обележен је успоном војног професионализма, институционализацијом система усавршавања старешина и растом научноистраживачке делатности унутар ЈНА. Међутим, средином седамдесетих долази до постепене ерозије стручних критеријума, посебно у највишим облицима војног образовања.

– Уместо да високошколске установе представљају врхунац стручне и академске обуке за највише кадрове ЈНА, оне постају средство идеолошке индоктри-

нације, у којима се политичка подобност и поштовање „националног кључа” стављају испред професионалне компетенције и оперативне ефикасности. Таква пракса не само да је имала велике последице на квалитета образовања и командни кадар већ је представљала и симптом шире кризе унутар војне структуре – кризе која ће у последњој деценији постојања СФРЈ добити своје пуне размере – објаснила је наша саговорница.

Трећа целина, иако најмања по обиму, даје значајан увид у нормативно уређење система професионализма у војсци. На тај начин указује на важност правне и научне димензије војне организације и њен суштински значај за афирмацију професионалних стандарда у оружаним снагама.

Позитивна искуства и функционална решења, како је нагласила др Милошевић, развијена у оквиру ЈНА представљају вредно професионално наслеђе које, упркос историјском и идеолошком контексту у коме је настало, „може бити инспиративно и корисно за савремене процесе унапређења одбрамбеног система”.

– Управо та достигнућа сведоче о способности војне организације да у одређеним сегментима превазиђе ограничења и афирмише принципе струке, институционалности и систематског приступа – истакла је.

ЈУГОСЛОВЕНСКА ИСКУСТВА

Истраживања су показала да је у првим послератним деценијама идеолошка компонента значајно утицала на формирање револуционарне армије, а да професионалне компетенције нису биле приоритет. Ипак, и поред тих ограничења, уочени су и бројни позитивни помаци. Један од најзначајнијих био је систем усавршавања и стручно напредовање, који је укључивао обавезне официрске испите (капетански, мајорски, пуковнички, генералски) праћене дуготрајним курсевима.

– Иако је идеолошки утицај био присутан, ти програми су успели да створе језгро добро образованих официра. Таква пракса, уколико би се прилагодила савременим потребама, могла би бити драгоцен ресурс за даљи развој Војске Србије – каже наша саговорница.

Према њеним речима посебан значај у процесу професионализације имао је систем образовања подофицира. Југословенска искуства показала су да се квалитетан подофицир не може добити курсирањем војника из трупе, већ искључиво систематским, институционализованим школовањем у специјализованим подофицирским школама. Те школе биле су конципиране тако да пружи свеобухватно знање из ратне вештине до нивоа чете и да припреме питомце за дужност командира вода.

– У пракси, многи од тих подофицира били су у стању да у ратним условима успешно преузму и обављају ниже официрске дужности, попут командира вода или чак чете. Такво искуство је нарочито релевантно за савремену Војску Србије, која стреми даљој професионализацији – јер без квалитетног, доброобразованог и стручно припремљеног подофицирског кадра ниједна армија не може бити ни оперативна ни одрживо функционална – рекла је др Милошевић.

Она је такође истакла још један од кључни елементи наслеђа ЈНА вредан пажње – концепт општенородне одбране и друштвене самозаштите (ОНО и ДСЗ). Та је доктрина, изграђена на темељима геостратешких реалности СФРЈ, полазила од претпоставке о масовној мобилизацији становништва у одбрамбене сврхе, уз развој флексибилних, територијално организованих и покретљивих јединица. Савремене безбедносне претње се, наравно, разликују од тих из хладноратовске епохе, али идеја одвраћања путем широке друштвене укључености у одбрану и даље има потенцијал.

Такође, ЈНА је пружила важну лекцију у способности да успешно комбинује домаће специфичности са провереним страним моделима. Управо таква флексибилност и отвореност ка спољним утицајима, али уз чврсту свест о властитим могућностима, остаје вредан принцип и за изградњу савремене војне доктрине.

– Укупна анализа објављених радова у тематском зборнику „Ј(Н)А и изазови војног професионализма 1945–1992” показује да је процес изградње професионалне војске у Југославији био сложен, противречан и често спутан спољашњим политичким, идеолошким или кадровским

факторима. Ипак, упркос бројним системским слабостима – попут партијске контроле над кадровима, недовољне институционалне аутономије и непринципијелног кадровача – развојни процеси који су се одвијали у доменима војно школства, правне регулативе, научноистраживачке делатности и мобилизационог система оставили су значајно и корисно наслеђе – сумирала је резултате истраживања наша саговорница и истакла да историјско искуство ЈНА, са свим својим успонима и падовима, представља драгоцену институционалну лекцију.

Она сматра да критичко преиспитивање тог искуства не би требало да служи ретроактивном вредновању прошлости, већ да буде основа за изналажење најбољих решења у савременом контексту. Јер професионализација Војске Србије, у условима савремених безбедносних изазова, захтева истовремено повратак провереним вредностима као и прихватање нових модела који афирмишу стручност, институционалну стабилност, функционалну хијерархију и континуирано усавршавање.

– Поштовање професионалних принципа позитивно утиче на борбену готовост, а њихово заобилажење доводи до атрофије система са могућим негативном исходом у ратним дејствима – закључила је др Милошевић.

УРЕДНИК ЗБОРНИКА

Један од аутора зборника, др Татјана Милошевић, наша саговорница, уједно је и уредник те нове публикације Института за стратегијска истраживања. Она је запослена у Министарству одбране Републике Србије од 2002. године, најпре као архивиста у Војноисторијском институту, а од 2006. и као истраживач у Одељењу за војну историју у Институту за стратегијска истраживања (ИСИ) Министарства одбране РС. Данас има звање научних сарадник у Одељењу за војну историју и тренутно је руководилац пројекта одељења: Војно школство и кадровска селекција у српској и југословенској војсци 1850–1992. године.

Дипломирала је на Филозофском факултету Универзитета у Београду 2000. године на Катедри за историју Југославије, са темом: „Милан Стојадиновић и Српска

православна црква”, а за магистарски (2011) и докторски рад (2016), које је одбранила на Факултету политичких наука Универзитета у Београду (2011), изабрала је тему војнополитички односи Југославије и САД, које је проучавала у периоду од 1956. до 1974. године.

Од 2015. године је секретар редакције научног часописа *Војноисторијски гласник*. Члан је Научног већа Института за стратегијска истраживања и учесник је домаћих и међународних научних скупова. Објављивала је научне радове у домаћим и међународним часописима и зборницима, са фокусом на спољну политику Југославије током Хладног рата (односи са САД), историјат Југословенске армије и развој војног школства после Другог светског рата. Аутор је монографије *Војно-политички односи Југославије и САД 1969–1974*, која је објављена 2021. у издању МЦ „Одбрана”. ■